

Bruxelles, den 7.10.2020
COM(2020) 620 final

ANNEX 1

BILAG

til

**MEDDELELSE FRA KOMMISSIONEN TIL EUROPA-PARLAMENTET OG
RÅDET**

**En Union med ligestilling:
EU's strategiske ramme for romaernes ligestilling, integration og deltagelse**

{SWD(2020) 530 final}

Bilag 1: Retningslinjer for planlægning og gennemførelse af nationale strategiske rammer

BEKÆMPELSE AF SIGØJNERHAD

Takket være det arbejde, som Alliance against Antigypsyism, Europa-Parlamentet og Europarådet¹ har udført, er der efterhånden enighed om, at sigøjnerhad (en specifik form for racisme rettet mod romaer) bidrager til vedvarende udstødelse af romaerne. Da sigøjnerhad og udstødelse udgør én ond cirkel, bør de bekæmpes under ét. Bekæmpelse af forskelsbehandling og sigøjnerhad vil bidrage til, at integrationsforanstaltningerne lykkes, hvilket igen vil fremme større åbenhed og accept i samfundet. Bekæmpelse af sigøjnerhad og fremme af mangfoldighed og integration kræver inddragelse af samfundet som helhed, såvel romasamfundet som den øvrige befolkning. Foranstaltningerne omfatter indflydelse til romaerne og bearbejdning af den øvrige befolknings holdninger og adfærd (også institutionernes). Ligestillingsorganer kan være privilegerede partnere for nationale romakontaktpunkter med hensyn til at levere standarder for gennemførelse og fremme et stærkere fokus i strategierne på bekæmpelse af forskelsbehandling.

Nationale strategiske rammer for romaerne bør:

- **have separat fokus på bekæmpelse af sigøjnerhad** for at:
 - 1) genkende sigøjnerhad og placere ansvaret for at bekæmpe det
 - 2) anerkende de historiske dimensioner af sigøjnerhad, navnlig romaernes holocaust; højne bevidstheden om romaernes historie og fremme forsoning
 - 3) højne bevidstheden om de gensidige fordele ved mangfoldighed og integration; opbygge positive fortællinger; fremme rollemodeller; støtte møder på tværs af samfundsgrupper og tværkulturel læring for at bekæmpe stereotyper og misinformation om romaerne inden for uddannelse, medier, kunst, kultur og historie
 - 4) bekæmpe forskelsbehandling som et udtryk for sigøjnerhad
 - 5) bekæmpe hadefuldt tale og hadforbrydelser som udtryk for sigøjnerhad og tilskynde til anmeldelse af fordomsbaserede forbrydelser, chikane og vold
 - 6) fremme adgang til retsvæsenet for ofre for sigøjnerhad og forskelsbehandling
 - 7) højne bevidstheden blandt romaerne om deres rettigheder og
 - 8) fjerne og forebygge systemisk/institutionel/strukturel forskelsbehandling², som romaer oplever
- **forebygge og bekæmpe sigøjnerhad som en tværgående/horisontal prioritet** på alle sektorpolitikområder for at:
 - 1) bekæmpe segregering, mobning og chikane i uddannelse; bevidstgøre skolepersonalet
 - 2) bekæmpe forskelsbehandling i (adgang til) beskæftigelse og bevidstgøre arbejdsgiverne
 - 3) bekæmpe forskelsbehandling i adgang til sundhedsydelser af god kvalitet; fjerne parallelle segregerede tjenester; forebygge krænkelse af menneskerettighederne (f.eks. tvungen abort og tvangssterilisering); bevidstgøre sundhedspersonalet
 - 4) bekæmpe segregering i byerne; bekæmpe tvangsudsættelser uden alternative boligtilbud; bevidstgøre myndighederne og
 - 5) regelmæssigt indsamle ligebehandlingsdata (data om oplevelser af forskelsbehandling, data fra ligestillingsorganer om tilfælde af forskelsbehandling).

¹ [Antigypsyism — a reference paper](#), Berlin/Budapest, 2017; [Europa-Parlamentets beslutning af 15. april 2015 om international romadag — romadag i Europa og EU's anerkendelse af mindedagen for folkekrædet på romaerne under Anden Verdenskrig](#); [Europa-Parlamentets betænkning om aspekter vedrørende grundlæggende rettigheder for integrationen af romaer i EU: bekæmpelse af romafjendtlighed \(2017/2038\(INI\)\)](#); [Europa-Parlamentets beslutning af 12. februar 2019 om behovet for en styrket strategisk EU-ramme for de nationale strategier for romaernes integration for perioden efter 2020 og for at intensivere bekæmpelsen af romafjendtlighed](#); [ECRI 2012 General Policy Recommendation No 13 on combating anti-gypsyism and discrimination against Roma](#); [Europarådet, Declaration of the Committee of Ministers on the rise of anti-gypsyism and racist violence against Roma in Europe](#).

² Systemisk forskelsbehandling skyldes uligheder, som er indbygget i lovgivning, politik og praksis, uden at det er tilsigtet, men som følge af en række institutionelle faktorer i formuleringen, gennemførelsen og gennemgangen af lovgivning, politik og praksis. Se [Roma and traveller inclusion: towards a new EU framework, learning from the work of equality bodies](#).

BEKÆMPELSE AF FATTIGDOM GENNEM GENERATIONER
(med fokus på beskyttelse af børn og bedre udnyttelse af EU-midlerne)

Bekæmpelse af fattigdom og udstødelse gennem generationer er afgørende, hvis de marginaliserede romaers situation skal forbedres. Udstødelse og forskelsbehandling i adgang til uddannelse, beskæftigelse, sundhed og boliger påvirker børns udvikling og dermed i næste række deres forældre og med deraf følgende yderligere ulemper for deres egne børn. Den onde cirkel med udstødelse og forskelsbehandling vil fortsætte, medmindre der gøres en betydelig overordnet indsats for at bekæmpe de underliggende dynamikker og planlægge en bedre fremtid for næste generation. Dette kræver **fokus på børn**, og indsatsen skal være vedvarende.

Nationale strategiske rammer for romaerne bør:

- mobilisere relevant ekspertise på alle forvaltningsniveauer til at udforme beskyttelsesforanstaltninger rettet mod børn; tildele tilstrækkelige ressourcer til førskoleundervisning og børnepasning og uddannelse (f.eks. stipendier, mentorordninger og lektiehjælp), ernæring, personlig udvikling og familiestøtte
- tilskynde til deltagelse i førskoleundervisning og børnepasningsordninger
- beskytte kvinder, børn og unge gennem strategier for bekæmpelse af kriminelle handlinger såsom menneskehandel, herunder alle former for udnyttelse i relevant omfang (seksuel udnyttelse, udnyttelse som arbejdskraft, tvunget tiggeri og udnyttelse til økonomisk kriminalitet i form af tvangs- og fupægteskaber) og give dem adgang til bistand, støtte og beskyttelse
- forbedre adgangen til lokalsamfunds- og familiebaserede tjenester for handicappede og børn uden forældrestøtte; forstærke foranstaltningerne imod anbringelse i institutioner ved at støtte udsatte familier og handicappede
- sikre bæredygtighed på lang sigt i de støtteforanstaltninger, der er rettet mod børn og deres familier, for at forbedre næste generations vilkår
- basere planlægningen af finansiel støtte og investering i nøjagtige analyser af de underliggende årsager til marginalisering (socioøkonomisk udstødelse og forskelsbehandling); indsamle mere detaljeret dokumentation gennem systematiske evalueringer og analyser af typer af nationale, regionale og lokale interventioner, som virker eller ikke virker, og hvorfor, for at udbygge forståelsen af hindringerne for integration; inddrage alle interessenter (lokale myndigheder, civilsamfund, romainteressenter/andre interessenter med mulige forskellige holdninger) i det analytiske arbejde
- analysere anvendelsen af EU-midler i samarbejde med forvaltningsmyndighederne, hvis det i overvågningsrapporterne konstateres, at midlerne ikke er blevet anvendt effektivt til at nå integrationsmålene, samarbejde med lokale myndigheder/forvaltningsmyndigheder og interessenter for at forstå, hvorfor, og afhjælpe hindringer, der måtte være identificeret og
- knytte tætte bånd mellem de nationale romakontaktpunkter og myndigheder med ansvar for overvågning af EU-midlerne; sikre, at anvendelsen af EU-midler med henblik på romaerne skaber reelle muligheder for deltagelse og har den tiltænkte virkning i deres dagligdag frem for at komme andre interessenter til gode.

FREMME AF ROMAERNES DELTAGELSE

Romaernes medvirken til formningen af offentlige anliggender er en forudsætning og en katalysator for ligestilling og integration og fremmer demokratisk og effektiv forvaltning. Romaernes deltagelse og indflydelse handler om at give mennesker en stemme og sætte dem i stand til at handle på nye, livsbekræftende måder. Integration baner vejen for handling og giver mennesker mulighed for at deltage. Deltagelse og indflydelse er principper og processer, der sikrer bedre livsbetingelser og en bedre tilværelse for det enkelte menneske. Støtte til meningsfyldt inddragelse af romaerne i den politiske beslutningstagning på lokalt, nationalt og EU-plan er en forudsætning for at bekæmpe udstødelse. Romaledede civilsamfundsorganisationer og de civilsamfund, som arbejder for romaernes sag, er særlig vigtige aktører. I forbindelse med koordineringen af udformningen af de nationale strategiske rammer tilskyndes de nationale romakontaktpunkter til at fremme deltagelsesbaserede modeller, f.eks. ved at facilitere tematiske arbejdsgrupper, som udarbejder behovsevalueringer, prioriteter, delmål og tiltag på centrale områder, for at samle nationale, regionale, lokale og ikkestatslige aktører og sikre romaernes deltagelse. Disse modeller og strukturer kan efterfølgende bruges til overvågning og evaluering af gennemførelsen.

Nationale strategiske rammer for romaerne bør:

- indeholde et mindsteantal obligatoriske aspekter og kanaler for romaernes deltagelse i fastlæggelsen, gennemførelsen og overvågningen af politikkerne og i programmeringen af EU-midlerne, herunder i form af skriftlige deltagelsesprotokoller med angivelse af mandatet (deltagelsens omfang og art), sammensætningen (principper for valg af medlemmer), arbejdsmetoder og forventet udbytte af hørings- og deltagelsesfora med henblik på at sikre effektivt samarbejde, tillid og ansvarlighed³
- skabe muligheder for at give romasamfundene indflydelse på lokalt plan for at befordre medansvar i lokalsamfundet og en indsats udtrykkeligt rettet mod at skabe social og politisk forandring; mobilisering af lokalsamfund bør opfattes som en bevidst, inkluderende og deltagelsesbaseret proces, der inddrager romaer, lokale myndigheder og organisationer
- sikre, at romaerne er repræsenteret i al deres mangfoldighed (herunder statsborgere og tredjelandsstatsborgere, marginaliserede og integrerede, kvinder, børn og unge) i politikfastlæggelses- og høringsprocesser
- forbedre den lokale indsats ved at inddrage flere fagspecialister med romabaggrund til at optræde som mediatorer og hjælpe med at overvinde den vedvarende mangel på tillid mellem romasamfund og de øvrige befolkningsgrupper
- fremme civilsamfundssamarbejde mellem romafokuserede og øvrige organisationer, især dem, der arbejder med børns, unges og kvinders rettigheder
- anvende EU-midler og andre midler til at give regelmæssig kapacitetsopbygningsstøtte (med hensyn til ligestillingsscreening, deltagelse osv.), navnlig til græsrodder og det lokale civilsamfund, og
- *i lande med en betydelig romabefolkning:*
 - fremme positiv særbehandling for at øge romaernes deltagelse i den nationale og lokale forvaltning inden for ligestilling og integration, forskning osv. og
 - overveje at etablere nationale romaparaplyorganisationer med henblik på vedvarende høring og deltagelse i politiske drøftelser. Disse bør tildeles målrettede institutionelle tilskud fra nationale regeringer eller almindelige civilsamfundstilskud.

³ Violetta Zentai, Georgeta Munteanu og Simona Torotcoi, [The quality of participation in a post-2020 EU initiative for Roma equality and inclusion](#), sagkyndige rapporter baseret på fremadskuende aspekter af evalueringen af EU-rammen for de nationale strategier for romaernes integration frem til 2020, s. 41, 59-60.

AFSPEJLING AF MANGFOLDIGHEDEN

Det er afgørende at anerkende mangfoldigheden blandt romaerne, når der udformes nationale strategiske rammer. EU's strategiske ramme for romaerne fremmer indflydelse til romakvinder, unge romaer og romabørn (og romagrupper som handicappede, ældre, LGBTI+-personer og EU-mobile romaer), så de kan indhente socioøkonomiske efterslæb, udøve deres rettigheder til fulde, udnytte deres potentiale og være aktive forandringsagenter.

Nationale strategiske rammer for romaerne bør:

- vurdere alle romaers behov og situation (herunder tredjelandsstatsborgere og statsløse romaer)
- afhjælpe flerdobbelt forskelsbehandling og intersektionalitet, som gør udstødelsen alvorligere
- målrettes mod de mest marginaliserede grupper med foranstaltninger til integration og fattigdomsbekæmpelse (uden at udelukke andre grupper, der er i en lignende situation) og rettes mod alle romaer med foranstaltninger, der fremmer deltagelse, og mod romaer og andre med foranstaltninger, der forebygger og bekæmper sigøjnerhad og forskelsbehandling
- fastlægge specifikke mål og målrettede foranstaltninger for romakvinde, unge romaer og romabørn, handicappede, ældre og EU-mobile romaer, statsløse romaer og romaer fra tredjelande (i relevant omfang) og indikatorer opdelt efter køn og alder
- adressere kønsdimensionen på alle områder, især uddannelse, beskæftigelse, sundhed, børnebidrag og bekæmpelse af (flerdobbelt) forskelsbehandling, herunder vold (i hjemmet) og udnyttelse; fremme deltagelse og sikre, at foranstaltningerne er kønsorienterede
- støtte romakvindens adgang til retsvæsenet for at forebygge/overvinde vold i hjemmet og andre krænkelse af menneskerettighederne
- deltage i tværnationalt samarbejde for mere effektivt at løse udfordringer og udnytte muligheder, der opstår af romaernes tværnationale mobilitet, og sikre adgang til uddannelse, beskæftigelse, boliger, sundhed og andre sociale tjenester og
- afhjælpe statsløshed blandt romaer ved at sikre universel fødselsregistrering og adgang til identitetspapirer, formelle procedurer til at fastslå, at de er statsløse, samt universel adgang til tjenester.

KOMBINERE GENERELLE OG MÅLRETTEDE TILGANGE

Forskelsbehandling og udstødelse af romaer berettiger en løbende målrettet tilgang, og formålet med målretning er at fremme effektiv integration og ligestilling af romaerne inden for alle aspekter af tilværelsen. Det forudsætter en inklusionsreform af de almindelige politikker, hvilket kræver en intelligent kombination af målrettede og generelle tilgange. Målrettede politikker bør være midlertidige og tjene til at afbøde de ekstra ulemper for romaerne og forskelsbehandlingen af dem. Målretningen bør være udtrykkelig (om end ikke nødvendigvis baseret på etnicitet), men ikke ekskluderende, dvs. den må ikke udelukke ikke-romaer i samme situation.

Nationale strategiske rammer for romaerne bør:

- præcisere, hvordan de specifikke målrettede foranstaltninger (garantier) fjerner hindringerne for, at romaerne kan få adgang til og nyde godt af generelle politikker, og hvordan offentlige politikker kan være mere rummelige over for romaerne
- fremme adgang til rettigheder og generelle tjenester for romaer med ekstra, målrettet støtte, men uden at skabe permanente parallelle strukturer
- målrette interventionerne efter stedet for at sikre, at de tager hensyn til lokale forhold; kombinere målretning mod territoriale henholdsvis sociale grupper i brede interventioner (f.eks. for at bekæmpe ekstrem fattigdom) og sikre, at de når ud til romabefolkningen,
- *i lande med en betydelig romabefolkning:*
 - lade centrale, generelle politiske tiltag underkaste en undersøgelse/revision for at vurdere virkningen af dem for romaernes ligestilling og integration
 - fastlægge, hvordan EU-midlerne skal anvendes på en inklusionsreform af de almindelige politikker (f.eks. indslusning inden for uddannelse eller boliger) og på en målrettet indsats og
 - fastlægge ordninger for indarbejdelse af romaernes ligestilling, integration og deltagelse på regionalt og lokalt plan.

OPSKALERING AF FORANSTALTNINGER TIL AT FORHINDRE/AFBØDE KRISENS UFORHOLDSMÆSSIGT STORE VIRKNING FOR ROMAERNE

Alle de centrale udfordringer, som EU står over for i dag (herunder coronaviruspandemien, klimaforandringerne og den grønne og digitale omstilling), har en romadimension med hensyn til ligestilling og integration. Det bør omhyggeligt sikres, at diskriminerede og marginaliserede grupper, navnlig blandt romaer, ikke tvinges til at bære en uforholdsmæssigt stor del af byrden som følge af kriser og omstillinger, og at beredskabsindsatser og langsigtede vækststrategier omfatter målrettet, ekstra støtte til integration af dem. Der bør tages ved lære af coronaviruspandemien, som har påvirket marginaliserede romasamfund uforholdsmæssigt meget og udsat dem for de værste virkninger for sundheden på kort sigt og for økonomien på mellemlang til lang sigt. De nationale strategiske rammer for romaerne bør hjælpe med at afbøde virkningerne af coronaviruskrisen og give os flere redskaber til at håndtere den slags kriser i fremtiden.

Nationale strategiske rammer for romaerne bør:

- indeholde en plan for effektiv dataindsamling og overvågning af socioøkonomiske virkninger (efter alder, køn og medicinske behov) for at sikre effektive og skræddersyede politiske foranstaltninger som svar på de nuværende/kommende pandemier
- tage hensyn til kort-, mellemlang- og langsigtede behov og inddrage de involverede i udvikling og gennemførelse af foranstaltningerne
- støtte lokale myndigheders indsats for at afhjælpe romasamfundenes mest akutte behov (f.eks. adgang til herberger, herunder vand og mad, adgang til gratis sundhedsydelser og finansiel støtte til økonomisk udsatte romafamilier)
- prioritere indsatsen for at bekæmpe strukturelle uligheder og romasamfundenes manglende adgang til basale tjenesteydelser og infrastruktur
- sikre, at foranstaltninger og/eller tiltag, hvortil der anvendes EU-midler og nationale midler, når ud til og opfylder behovene hos de mest marginaliserede og ugunstigt stillede samfundsgrupper
- fremme adgang til sikkert og rent drikkevand for romaer⁴
- forbedre adgangen til sanitære installationer og sikre ubrudt levering af basale forsyningstjenester i tilfælde af en pandemi
- fremme sundhedsforståelse hos romaerne
- fremme udbredelse af nøjagtige, klare og evidensbaserede oplysningskampagner som effektive redskaber til bekæmpelse af forskelsbehandling og fremmedhad
- indføre regelmæssig overvågning af miljøforhold og -risici, der specifikt påvirker ugunstigt stillede romasamfund, og skride ind for at afhjælpe farlige eller uhygiejniske forhold og
- fremme overensstemmelsen mellem nød- og genopretningsforanstaltninger og generelle initiativer såsom "den grønne pagt", digitaliseringen, den europæiske søjle for sociale rettigheder, målene for bæredygtig udvikling, det europæiske semester og generelle strategier, programmer og reformer.

⁴ [Drikkevandsdirektivet](#) (betragtning 31, artikel 16) kræver, at medlemsstaterne tager hensyn til den særlige situation for mindretalskulturer, såsom romaer og rejsende, uanset om de er fastboende eller ej, ved at der træffes de nødvendige foranstaltninger til at forbedre deres adgang til rent drikkevand.

DIGITAL INTEGRATION

Da coronaviruspandemien tvang skoler, læreanstalter og kontorer til at lukke ned, vendte alle sig mod internettet for at finde en livline der. Masseomlægningen til onlineundervisning og telemedicin osv. forudsatte, at alle havde internetadgang. Men krisen viste, at der var rystende [forskelle rundt om i verden](#) med hensyn til online- og fjernundervisning. Romaerne bor ofte i landdistrikter, hvor der stadig mangler infrastruktur til højhastighedsbredbånd. For marginaliserede romaer med beskeden eller slet ingen adgang til it-udstyr eller digitale færdigheder afslørede pandemien de dybt rodfæstede, strukturelle uligheder, der gav sig udslag i risici for, at romabørn underpræsterede og haltede efter i skolearbejdet, og at voksne gik glip af information i realtid og jobmuligheder. De underliggende udfordringer, der knytter sig til ulighed, forskelsbehandling og udstødelse i den digitale alder, skal løses for at sikre, at ingen lades i stikken. Den vellykkede udrulning af digitale teknologier og Europas modstandsdygtighed og sociale retfærdighed afhænger af, at folk har den nødvendige adgang til infrastruktur, udstyr og digitale færdigheder.

Nationale strategiske rammer for romaerne bør:

- afhjælpe den digitale udelukkelse af romaerne ved at tilvejebringe adgang til digitale teknologier, navnlig adgang og støtte til online- og fjernundervisning, hvis uddannelses- og erhvervsuddannelsesinstitutioner lukkes, som det har været tilfældet under coronaviruspandemien
- tilskynde til synergier med andre politiske initiativer (især dem, der vedrører offentlige, e-forvaltningsrelaterede og kommercielle onlinetjenester) for at forbedre de offentlige tjenesters brugervenlighed og fremme inkluderende e-forvaltning ved hjælp af specifikke foranstaltninger til levering af offentlige tjenester og sikre forbindelse til romaerne med særligt fokus på landdistrikterne
- øge digitale færdigheder og kompetencer⁵ blandt romaerne:
 - 1) ved at forbedre adgangen til digitalt udstyr og netværksopkobling (f.eks. steder med offentlig adgang til internettet i ugunstigt stillede områder)
 - 2) ved at fremme basale digitale færdigheder og kompetencer ud fra et perspektiv om livslang læring og tilbyde undervisning heri
 - 3) ved at forbedre kvaliteten af romaernes brug af og deltagelse i informationssamfundet
 - 4) ved at fremme rapportering af forskelsbehandling, der sker online i forbindelse med adgang til og brug af tjenester
 - 5) ved at indbygge initiativer til digital forståelse i lokale socioøkonomiske sammenhænge og tilpasse dem til romasamfundenes specifikke behov og betingelser
 - 6) ved at tilskynde til og støtte initiativer til digital forståelse⁶, som:
 - stimulerer motivation og bevidsthed med hensyn til internetbrug
 - er økonomisk overkommelige og bæredygtige
 - rummer indhold og leveringsmetoder, der er tilpasset romaerne (nye undervisningsmetoder, uformel læring osv.) og
 - er tilgængelige og brugervenlige
- tilskynde til brug af digitale løsninger til sundhedsvæsenet for både patienter og sundhedspersonale for at sikre kontinuitet i sundhedsydelserne og sikker behandling og
- revidere strategiske rammer for digital inklusion med henblik på at vurdere de hindringer, som romaerne møder.

⁵ Ifølge [Digital Competences for citizens framework](#) findes der fem elementer af digital kompetence: informations- og dataforståelse, kommunikation og samarbejde, skabelse af digitalt indhold, sikkerhed og problemløsning.

⁶ Ifølge [Digital Competences for citizens framework](#) er informations- og dataforståelse/digital forståelse evnen til at italesætte sit behov for oplysning, til at finde og hente digitale data, oplysninger og indhold, til at bedømme relevansen af kilden og dens indhold og til at lagre, forvalte og organisere digitale data, oplysninger og indhold.

FREMME AF MILJØMÆSSIG RETFÆRDIGHED

Der er stigende offentlig opmærksomhed på den miljømæssige forskelsbehandling⁷, som mange romasamfund oplever. Denne situation, som længe har været ignoreret, har under coronaviruspandemien vist sine uforholdsmæssigt negative virkninger for marginaliserede samfund, som er mere sårbare over for smitte og andre sundhedsproblemer. Sundhedsrisiciene forværres af utilstrækkelige levevilkår og segregering, som skubber romaerne endnu længere ud i socioøkonomisk udstødelse.

Nationale strategiske rammer for romaerne bør:

- genkende og håndtere miljømæssig forskelsbehandling, navnlig fordi den påvirker marginaliserede romasamfund i segregerede områder (som et udslag af sigøjnerhad); fremme forståelsen af, hvordan miljømæssig forskelsbehandling og mangel på miljøtjenester tvinger marginaliserede romaer til at bo i miljømæssigt forringede områder
- fokusere på adgang til vand, tilstrækkelige sanitære installationer, renovation og affaldshåndtering og bekæmpe vedvarende segregering i byerne som følge af miljømæssig forskelsbehandling inden for boliger og væsentlige ydelser
- afhjælpe utilstrækkelig adgang for romaer til grønne beboelsesområder med rekreativ værdi
- forebygge miljømæssige sundhedsrisici og afhjælpe sundhedsvirkningen af eksponering for forurening og smitte og
- sørge for ordentligt arbejdsmiljø for dem, som arbejder under miljømæssigt mindre gunstige vilkår.

⁷ Miljømæssig forskelsbehandling rammer romaer, som bor i segregerede kvarterer under miljømæssigt farlige forhold (ved siden af affaldsdeponier, forladte industrigrunde eller områder, der trues af oversvømmelse) uden basale miljømæssige fornødenheder som spildevands- og affaldshåndtering. Se [Pushed to the wastelands: environmental racism against Roma communities in central and Eastern Europe](#). Begrebsrammer og kilder, se Energy Justice Networks [websted](#).

FREMME AF (BEVIDSTHEDEN OM) ROMAERNES KUNST, HISTORIE OG KULTUR

Romaernes kunst, historie og kultur er indbyggede træk i vores europæiske og nationale landskaber. Gennem århundrederne har portrætteringen af romaernes kunst og identitet imidlertid været romantiseret og gjort til stereotyper, hvilket har forværret romasamfundenes fremmedgørelse i forhold til det øvrige samfund. Den kulturelle anerkendelse bør opbygges ved hjælp af fortællinger om romaerne.

Nationale strategiske rammer for romaerne bør:

- anerkende og højne bevidstheden om og romaernes ansvarsfølelse over for det bidrag, som romaernes kunst og kultur har ydet til Europas og de enkelte landes kulturarv
- støtte platforme, der kan befordre kontakten mellem romaer og andre på lokalt plan gennem fremme af traditionel og moderne romakunst, -håndværk og -kultur og viden om romaernes historie
- fremme oplysningsaktiviteter i samarbejde med medieaktører til støtte for romaernes egen opbygning af deres identitet og kulturarv
- bekæmpe romafjendtlige fordomme og stereotyper
- udnævne den 2. august til en europæisk mindededag for romaernes holocaust og højtideligholde den for at mindes ofre for folkedrabet på romaerne under anden verdenskrig
- fremme en integreret tilgang til at mindes holocaust ved at mindes romaernes skæbne på den internationale mindededag for holocaust (den 27. januar, som er datoen for befrielsen af koncentrationslejren Auschwitz-Birkenau)
- integrere romasamfundene i nationale kulturelle fortællinger ved at inkludere romaernes kunst, historie og kultur i samlingerne i nationale arkiver, museer og permanente kunstudstillinger; afsætte passende ressourcer til at bevare og udvikle romaernes kunst og kultur, herunder gennem fremme af festivaler
- indarbejde sproget romani og romaernes historie i skolernes læseplaner og undervisningsmateriale til både romaelever og andre elever; fremme multikulturelle oplysningsaktiviteter og kampagner i skolerne og
- give romaerne muligheder for at opnå indflydelse og støtte lokale iværksættere og selvstændige med romabaggrund, som fremmer romaernes traditioner og kultur.

FREMME AF SOCIAL INNOVATION OG POLITISKE EKSPERIMENTER

Social innovation og politiske eksperimenter udgør nye tilgange inden for social forandring, der omfatter idéer, praksis og initiativer, som griber ind på forskellige niveauer i et system og afføder gennemgribende forandringer og varige positive virkninger. De kan som sådan være nyttige redskaber til fremme af romaernes ligestilling, integration, deltagelse og indflydelse.

EU definerer "social innovation" som aktiviteter, der er sociale i både deres formål og midler, og som vedrører udvikling og implementering af nye idéer (varer, tjenesteydelser og modeller), der på én og samme tid både opfylder sociale behov og skaber nye sociale sammenhænge eller samarbejdsforbindelser og derved er gavnlige for samfundet og styrker dets handlingsevne⁸. "Socialpolitiske eksperimenter" betyder politiske interventioner, der tilbyder innovative svar på sociale behov, gennemført i lille skala og under vilkår, der gør det muligt at måle deres virkning, inden de, hvis resultaterne er overbevisende, gennemføres i andre sammenhænge eller i større skala⁹.

Nationale strategiske rammer for romaerne bør:

- støtte dannelsen af nationale alliancer omkring læring og innovation med henblik på integration, som samler aktører fra hele økosystemet (relevante romaorganisationer sammen med erhvervslivet, sociale væksthuse og netværk af forandringsskabere, ambassader og forskningsinstitutioner)
- iværksætte samskabelsesprocesser i samarbejde med nationale og regionale interessenter, filantropiske og sociale organisationer for at identificere behov, tilgængelige ressourcer og muligheder for en fælles systematisk indsats (herunder med tilgængelig EU-rådgivningsbistand)
- støtte fremvæksten af resultatorienterede projekter inden for centrale sociale tjenester (adgang til boliger, forsyningstjenester, basal offentlig infrastruktur og tjenester osv.)
- fremme og opsamle læring om arbejdsmetoder med hensyn til forskellige emner/sektorer og samtidig aktivere centrale aktører fra forskellige sektorer (den offentlige og private og civilsamfundet) og klæde dem på til samarbejde
- eksperimentere med socialpolitikker (f.eks. give basale indkomstgarantier) for at generere modeller og teste alternative leveringsmekanismer for velfærdsydelser
- udforske mobiliseringen af privat kapital og samling i puljer af midler med f.eks. filantropiske organisationer gennem matchningsordninger for at imødekomme uopfyldte behov hos de mest sårbare
- udforske nye modeller for tjenester eller levering og udvidet forsyning gennem resultatorienterede partnerskaber
- støtte samling i puljer og integration af målrettet og fleksibel finansiering og
- støtte oprettelsen af kompetencecentre for social innovation (der skal støttes gennem tværnationale ESF+-aktiviteter) og give mandat til at støtte romaintegrationsbehov.

⁸ Jf. Kommissionens forslag til Europa-Parlamentets og Rådets forordning om Den Europæiske Socialfond Plus ("ESF") 2018/0206 COD, ([COM\(2018\) 382 final](#)) af 30.5.2018, artikel 2, stk. 16.

⁹ Ibid. artikel 2, stk. 17.